

**"POČIVAJ, VELIKAN
AVSTRIJSKI"
ANDREJ RAHTEN,
PRESTOLONASLEDNIKOVA
SMRT: PO SLEDEH
SLOVENSkih
INTERPRETACIJ
SARAJEVSKEGA ATENTATA,
CANKARJEVA ZALOŽBA,
LJUBLJANA 2014, 176
STRANI.**

Leto 2014 je bilo in je še L^v znamenju stoletnice začetka prve svetovne vojne. V Belgiji so jo obeležili že v začetku letošnjega leta. V mesecu januarju je namreč potekal izbor za mis Belgije. Takrat še rjavolasa danes pa svetlolasa lepotica Cindy Sabbe je na tekmovanju dobila vprašanje, za katerega je voditelj dejal, da je izredno lahko: "Kdaj se je začela prva svetovna vojna?" Po nekajsekundnem razmisleku je odgovorila: "Pred desetimi leti." Bolj imenitnega uvoda v stoto obletnico "velike vojne" si pač nismo mogli zaželeli. To mislim čisto resno, brez sarkazma. Splet so namreč preplavili videoposnetki omenjenega odgovora, šaljivci so objavljali črno-bele fotografije vojaških jarkov s pripisom "Never forget 2004-2008" (Nikoli ne pozabimo 2004-2008). Tako je novica o stoletnici obšla skoraj ves svet. Žalostno, vendar resnično je dejstvo, da se neumnosti pač hitreje širijo kot karkoli drugega. Nobena razstava ne bi mogla sveta bolje opozoriti na stoletnico, kot je to storila Cindy.

Na Slovenskem smo obletnico obeležili veliko primerneje, med drugim se je državni vrh prvič poklonil žrtvam te morije na ljubljanskih Žalah. Seveda pa gre z obeleževanjem stoletnice začetka vojne morije z roko v roki tudi stoletnica atentata na habsburškega prestolonaslednika Franca Ferdinanda in njegovo ženo Zofijo Hohenberško na Vidov dan, 28. junija 1914, v Sarajevu. Usodni strel srbskega dijaka Gavrila Principa so poskrbeli, da je ves svet prvič slišal za majhno mestoce Sarajevo, kar se je ponovilo v istem stoletju še dvakrat: ob zimskih olimpijskih igrah leta 1984 in slabo desetletje kasneje, ko je bilo mesto oblegano v krvavih jugoslovanskih vojnah.

Pričujoča monografija Andreja Rahtna, enega največjih slovenskih poznavalcev habsburške dinastije, je izšla z natančnostjo švicarske ure, namreč ravno v mesecu juniju. Kot je avtor v uvodu zapisal, so bila dela Ivanke Klemenčič (*Zločin v Sarajevu: tragična smrt prestolonaslednika Fran Ferdinanda in njegove soproge vojvodinje Hohenberg*), Ivana Avgušтина Žiberta (spovednika vojvodinje Zofije) (*Der Mord von Sarajevo und Tiszas Schuld an dem Weltkrieg*) in Vladimirja Dedijerja (*Sarajevo 1914*) izhodišče za monografijo o prestolonasledniku.

V prvem poglavju se je avtor posvetil biografiji Franca Ferdinanda, ki jo je osvetlil z zapisi nekaterih njegovih sodobnikov. Tako nam

prestolonaslednika orišejo nekateri znani slovenski politiki, kakršen je bil najznamenitejši ljubljanski župan Ivan Hribar.

V drugem poglavju sledimo različnim razpravam o politični ureditvi Avstro-Ogrske, npr. o konceptu Velike Avstrije, pa tudi občutljivemu razmerju med Hofburgom (cesarsko -kraljevi dvor) in Belvederom (rezidenca prestolonaslednika), kjer je imel Franc Ferdinand zbrane svoje svetovalce in zaupnike. Tako imenovani Belvederski krog so nekateri imeli celo za "vlado v senci". V tretjem poglavju se bralec seznani z vsemi možnimi koncepti trializma, torej ideje o preobrazbi dualistične Avstro-Ogrske v tri enote. Tretjo enoto bi sestavljali južni Slovani. Avtor je mnenja, da je prestolonaslednik resno gojil ambicije o uresničitvi te ideje, vendar pred odhodom v Sarajevo neke "direktne linije" oz. končnega koncepta še ni zavzel. Zagotovo pa je to tudi eden izmed razlogov, zakaj je bil kot tarča izbran ravno umorjeni, saj bi s takšno potezo Kraljevina Srbija izpadla iz igre kot Piemont oz. združevalni faktor južnih Slovanov. Srbska monarhija je bila trn v peti črno-žolte vse od leta 1903 dalje, ko je organizacija Dragutina Dimitrijevića Apisa (Črna roka) izvedla državni udar in umorila srbskega kralja Aleksandra Obrenovića ter njegovo ženo Drago Mašin. Na prestol so prišli Karađorđevići, ki za razliko od Obrenovićev niso bili proavstrijsko usmerjeni.

Kljub zaničevalnemu mnenju prestolonaslednika o Srbih, ta do njih ni bil sovražno nastrojen do te mere, da bi si želel vojnega spopada z njimi. Ravno nasprotno, Rahten celo meni, da bi lahko, če bi bil v Sarajevu ubit kdo drug, samo Franc Ferdinand lahko rešil monarhijo pred spopadom, to pa hkrati pomeni, da je bil Ferdinand nasprotnik vojne. Kasnejše trditve zarotnikov/ atentatorjev, da so slednjega umorili zato, ker bi naj bil vodja "vojaške stranke", ki je načrtovala napad nad Srbijo torej ne držijo vode.

Četrto poglavje je izjemno kratko, namenjeno pa je uverturi v 1. svetovno vojno, obema balkanskima vojnama. V petem poglavju se je avtor posvetil razlogom, ki so botrovali p Ferdinandovi poti v Sarajevo. Eden izmed izjemno močnih vzrokov za pot je bilo zanemarjanje njegove žene Zofije na cesarsko-kraljevem dvoru. Zofija je namreč prihajala iz nižjega češkega plemstva in za poroko s Francem Ferdinandom se je slednji moral celo odpovedati nasledstvenim pravicam svojih potomcev do krone. Kljub temu je po uradnem protokolu Zofija prihajala v dvorano ob slovesnostih ne ob možu, ampak med zadnjimi gosti. Za vojaške vaje v Sarajevu pa je bilo prestolonasledniku obljubljeno, da ga bo tam lahko žena spremljala z vsemi častmi. Po drugi strani je bilo tudi za varnost v Sarajevu slabo poskrbljeno, čeprav so

zabeležili neke vrste opozorila, do česa lahko pride.. Zato ni čudno, da so se razvile različne teorije zarote o tem, zakaj in kako je prišlo do atentata.

V šestem poglavju se tako avtor ukvarja z Žibertovo teorijo zarote in še podrobneje z zgoraj omenjenim zanemarjanjem Zofije. Žibert je bil namreč prepričan, da je bil Ferdinand žrtev zakulisnih madžarskih iger. Znano je bilo namreč, da je prestolonaslednik preziral madžarsko elito. Tako je Žibert menil: "Prestolonaslednika so zvalili v past in tam je padel kot žrtev madžarske politike do južnih Slovanov."

V sedmem poglavju se seznanimo z odzivi slovenskega političnega vrha na atentat. Razen pri prepородovcih in socialistih je bilo žalovanje splošno in veliko. Vse simpatije do Srbije, ki so se pokazale ob prvi balkanski vojni, so izpuhtele. Rahten je objavil v knjigi tudi pesem Frana Saleškega Šmida, napisano tik pred vojno napovedjo Avstro-Ogrske Kraljevini Srbiji z močnim mobilizacijskim nabojem, ki pa se sklene z kitico: "Počivaj, velikan avstrijski, v narodov sredi presladko, za njé prelil si kri nedolžno, blaginje prave seme bo!"

V osmem in devetem poglavju Rahten "obračuna" s starejšim zgodovinarjem in odgovori na "stoletne polemike". Loti se predvsem Vladimira Dedijerja, ki je bil pri pisanju svojega dela *Sarajevo 1914* vse prej kot nepristanki

iskalec resnice, pri zbiranju in interpretaciji virov pa je bil izjemno površen. Zaradi družinske vpletenosti (Vladimirjev oče je bil Apisov sodelavec, Princip pa je zahajal v njihovo hišo) je po mojem mnenju želel na ta način opravičiti umor prestolonaslednika. Ta polemika je bila prisotna tudi letos v BIH, ko so Srbi postavili Principu spomenik. V zadnjem poglavju se Rahten posveti vprašanju "vojne krivde", ki so jo, kot je znano, v 231. členu versajske pogodbe naprtili Nemčiji. Nato je razmišljal še o vprašanju, ali bi se lahko svetovni vojni izognili in ali je bila A-O monarhija leta 1914 res že tako ali tako tik pred razpadom, ker naj bi bila "ječa narodov", kot je to obveljalo v zgodovinarstvu po prvi svetovni vojni. Kljub mnogim argumentom Rahten noče preveč špekulirati o teh tezah, kajti kako bi se izšlo, "po zaslugi Gavrilu Principa [...] ne bomo nikoli izvedeli".

Delo Andreja Rahtena je izjemno dragoceno, saj je eno izmed redkih, tudi v svetovnem merilu, ki je namenjeno Francu Ferdinandu. Prav tako v Sloveniji zgodovinarji niso ravno navdušenci za pisanje osebnih biografij. Zaradi obilice arhivskega in slikovnega gradiva ter berljivega sloga pisanja je knjiga kot nalašč za obvezno branje letošnjega leta. Ob stoletnici se zagotovo spodobi kaj prebrati na to temo. Če je sveže, še toliko bolje. Predvsem pa ne bodimo kot Cindy Sabbe.

Tomaž Ivešič